

## تحلیل ضریب درگیری ذهنی کتب علوم اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس تکنیک ویلیام رومی

نگین احمدپور، دکتر جمال مرادپور

۱- دانشجوی کارشناسی علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان کردستان، ایران nilahmadpoor685@gmail.com

۲- مدرس دانشگاه فرهنگیان کردستان، دکترای تخصصی برنامه ریزی درسی jmoradpoor@ymail.com

### چکیده

هدف از پژوهش حاضر، تحلیل محتوای کتب مطالعات علوم اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس تکنیک ویلیام رومی به منظور تعیین میزان ضریب درگیری ذهنی فراگیران در سه حیطه ی متن، تصاویر و پرسش یا فعالیت‌های کتاب درسی است. جامعه آماری مورد بررسی در این پژوهش، کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی می‌باشد که کتب اجتماعی پایه‌های چهارم و ششم به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. این پژوهش از نوع تحلیل محتوای کمی است که با روش توصیفی انجام شده است. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد متن کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی چهارم و ششم با ضریب درگیری،  $0/027$  متنی غیر فعال است همچنین تصاویر کتاب پایه‌ی چهارم با ضریب درگیری،  $0/363$  و تصاویر کتاب پایه ششم با ضریب درگیری،  $0/153$  پتانسیل لازم برای درگیر کردن و فعال سازی ذهن فراگیران را ندارند. فعالیت‌ها و پرسش‌های کتاب پایه چهارم با ضریب درگیری،  $0/578$  و کتاب پایه ششم با ضریب درگیری،  $0/363$  از توانایی درگیری ذهنی قابل قبولی برخوردارند. هر مقاله باید دارای یک خلاصه ۷۰ تا ۱۰۰ کلمه ای باشد که در یک پاراگراف تهیه گردیده، دارای حواشی ۴۰ میلیمتری از لبه راست و ۳۵ میلیمتری از لبه چپ باشد. این بخش باید بصورت مستقل بیانگر موضوع، اهداف، روش تحقیق و دستاوردهای مقاله باشد ولی یک مقدمه تلقی نمی‌گردد.

کلمات کلیدی: تحلیل محتوا، کتاب مطالعات اجتماعی، دوره ابتدایی، تکنیک ویلیام رومی

### ۱. مقدمه

اهمیت دوره ابتدایی از این جهت جلوه می‌کند که خصوصیات و نیازهای دانش‌آموزان در این دوره در مقایسه با مقاطع دیگر نمودی مثبت و سازنده دارد و این پیشرفت و سازندگی هم در نزد خود دانش‌آموز و هم نزد والدین و معلمان ظاهری آشکار دارد. (مریم افضل‌خوانی، ۱۳۹۶). چنان که جان دیوی معتقد است که مدرسه پلی است که دانش‌آموزان باید از آن بگذرند تا وارد اجتماع گردند. آگاهی از فرایندهای شناختی شاگردان در سنین مختلف از ضروری‌ترین وظایف معلم است؛ زیرا فرایند رشد شاگردان، علایق، میزان انگیزش، بلوغ عاطفی، سوابق اجتماعی و تجارب گذشته بر محتوای درس اثر گذار خواهد بود به علاوه ساخت ذهنی، هوش و تجربه‌های علمی فراگیران و هم چنین موقعیت‌های اجتماعی در (فرایند اجتماعی شدن) از دیگر نیازهای فراگیران است؛ که یک برنامه درسی باید بتواند ساخت مطلوب «شدن» را در فراگیران بیافریند. و نهایتاً اینکه محتوای کتاب

درسی به شاگردان فرصت دهد تا دانش را خودشان بسازند؛ و فراگیران بیشتر از آن که به آموزش مستقیم نیازمند باشند، به فرصت‌های یادگیری مستقیم محتاج هستند. (مریم افضل‌خوانی، ۱۳۹۶، به نقل از شعبانی، ۱۳۹۲).

بسیاری از پژوهش‌گران، کتاب‌های درسی را به عنوان یکی از رسانه‌های کار آمد و اثر بخش آموزش محسوب کرده‌اند که می‌تواند زمینه یادگیری و خودآموزی را برای فراگیران فراهم نماید. این رسانه با اهمیت در بر دارنده بخش‌های نوشتاری، تصویرها و تمرین‌های است که در راستای تحقق هدف‌های کتاب، تهیه و سازمان دهی می‌شوند. (طراحی کتاب درسی). کتاب‌های درسی مطلوب قادر خواهند بود تا سبب یادگیری بهتر و عمیق تر دانش‌آموزان شده و نقشه راهی برای آموزش کارار تر معلمین به شمار می‌آید. (مریم افضل‌خوانی، ۱۳۹۶، به نقل از نوریان، ۱۳۹۴).

از اصول کلی آموزش، شرکت فعال یادگیرنده در امر یادگیری است به نحوی که بتواند با محتوای کتاب‌های درسی درگیر شود و واکنشی فعال از خود نشان دهد؛ متأسفانه امروزه کتاب‌های که در آنها مسأله و یادگیری فعال توجه شده باشد، کم شده اند و در اکثر کتاب‌ها، انتقال اطلاعات، حرف اول را می‌زند «طبق نظر پیاز، دانستن اطلاعات بیشتر، تفکر کودک را ژیشترفته تر نمی‌سازد؛ پیشرفت از نظر کیفی، متفاوت است.» یکی از روش‌های که می‌تواند میزان درگیری فعال یادگیرنده را در جریان یادگیری تعیین نماید، روش ویلیام رومی است. (قربانی و همکاران، ۱۳۹۶، به نقل از بیابانگرد، ۱۳۸۴). ویلیام رومی یکی صاحب نظران تعلیم و تربیت می‌باشد که وی کتاب خود را با نام «تکنیک‌های پژوهشی در آموزش علوم» در سال ۱۹۸۶ ارائه کرده و معتقد است که در این روش به توصیف عینی و منظم محتوای آشکار مطلب درسی و آزمایشگاهی پرداخت. هدف آن بررسی این موضوع است که آیا کتاب یا محتوای مورد نظر، دانش‌آموزان را به طور فعال با یادگیری درگیر می‌نماید؟ به عبارت دیگر هدف این است که بسنجیم که آیا کتاب به شیوه فعالی ارائه و تدوین و تنظیم شده است یا خیر؟ همچنین وی معتقد است که محتوای کتاب‌های درسی (به ویژه در دروسی نظیر علوم) باید موضوعات را به شیوه اکتشافی مطرح نماید. چنانچه محتوا به گونه‌ای ارائه شود که روحیه کشف را فراگیر به وجود آورد تا او خود به دنبال پاسخ سوال‌هایش باشد، نتایجی را که به دست می‌آورد، غایت او را برای یادگیری بیشتر تقویت می‌کند. او چنین محتوایی را «فعال» می‌نامد در مقابل محتوایی که صرفاً با ارائه دانش و اطلاعات، حقایق و مفاهیم را معرفی و سپس نتایج و اصول کلی مطرح می‌سازد، «محتوای غیر فعال» معرفی می‌کند. (قربانی و همکاران، ۱۳۹۶، به نقل از حسن مرادی، ۱۳۹۶).

صاحب نظران درباره مهارت‌های اجتماعی تعاریف متفاوت ارائه کرده‌اند. کارتلج و میلبرن (۱۳۸۶) معتقدند که مهارت‌های اجتماعی، رفتارهای انطباقی فراگرفته شده‌ای هستند که افراد را قادر می‌سازد تا با دیگران روابط متقابل داشته باشند، واکنش‌های مثبت بروز دهند و از رفتارهایی که پیامدهای منفی دارند، اجتناب ورزند. به عبارت دیگر مهارت‌های اجتماعی، رفتارهایی مانند همکاری، مسئولیت پذیری، همدلی، دوست‌یابی و انتقادپذیری را شامل می‌شوند. الیس (۲۰۱۳) مهارت‌های اجتماعی را مجموعه‌ای از رفتارهای معین و آموخته شده‌ای می‌داند که افراد در روابط میان-فردی، برای به دست آوردن تقویتی‌های محیطی یا حفظ آنها انجام می‌دهند. لذا می‌توان گفت مهارت‌های اجتماعی یکی از عناصر اصلی اجتماعی شدن در تمام فرهنگها است. به طور کلی، مهارت‌های اجتماعی به مهارت‌های گفته می‌شود که شالوده ارتباطات موفق و دوست‌یابی را تشکیل می‌دهند و شامل مؤلفه‌هایی

مانند ارتباط غیر کلامی، همدلی با دیگران، بیان احساسات و عقاید، انتقادپذیری، ابراز وجود و جلب حمایت دیگران است. محسن خادمی و همکاران، ۱۳۹۴، به نقل از گرشام و همکاران، ۲۰۰۶؛ راثو، بیدل و مرای، ۲۰۰۸).

پژوهشهای گوناگونی نیز در زمینه مهارتهای اجتماعی موجود در کتابهای درسی انجام شده است. دهقانی و امین خندقی (۱۳۹۰) در پژوهش خود، پس از آسیب شناسی طراحی برنامه درسی تربیت اجتماعی، نتیجه گرفتند که برای طراحی یک الگوی مناسب برنامه درسی و تعیین رویکرد ارزشی مناسب باید منشأ اساسی کار از محیط فرهنگی، فکری، اجتماعی، تاریخی و بومی هر کشور آغاز شود. در پژوهش دیگری مشخص شد که میزان مهارتهای اجتماعی در کتابهای تعلیمات اجتماعی مجموعاً در حد متوسط و متوسط به پایین بوده و تعداد و درصد مقوله‌های اجتماعی در کتاب پایه سوم ابتدایی بیشتر از پایه چهارم و در کتاب چهارم بیشتر از کتاب پایه پنجم است. (محسن خادمی و همکاران، ۱۳۹۴، به نقل از دهقانی، ۱۳۸۸).

یکی از روش‌های پژوهش که برای کتابهای درسی به کار می‌رود، تحلیل محتوا است این امر می‌تواند به روشن شدن مسئله کمک کرده و نقاط قوت و ضعف احتمالی کتابهای درسی برای اصلاح و تغییر احتمالی محتوا، متناسب با اهداف تعیین شده و اصول علمی پیشنهاد کرده و همچنین شیوه درست طراحی را در اختیار مدیران و برنامه‌ریزان و مولفان کتاب درسی قرار دهند. تحلیل محتوا کاربردهای متنوعی دارد که یکی از آنها تحلیل محتوای کتابهای درسی می‌باشد. این تحلیل کمک کند تا مفاهیم، اصول، نگرشها، باورها و همه‌ی اجزا مطرح شده در قالب دروس کتاب، مطالعه علمی و با اهداف برنامه درسی، مقایسه و ارزشیابی شوند. برای مثال ممکن است کتاب درسی، نگرش‌ها یا حالت‌های را تشویق کند که با اهداف برنامه درسی همخوانی نداشته باشند. به همین دلیل یک تحلیل‌گر محتوا می‌تواند پیام‌های نهفته در متون کتاب درسی را با اهداف برنامه یا علایق فراگیران یا هر مورد دیگر ارزیابی کند. در واقع، اهمیت و ضرورت مطالعه چنین مواردی است که تحلیل محتوای کتابهای درسی را توجیه می‌کند (نیک‌نفس، علی‌آبادی، ۱۳۹۲، به نقل از جین، ۲۰۱۰) در تحلیل محتوا جدول، عکس‌ها، کارتون‌ها و فیلم‌ها می‌توانند مورد تحلیل قرار بگیرند، هر چند ممکن است وسایل و ابزارهای که برای کد گذاری این موارد استفاده می‌شوند از کد گذاری متن مقداری پیچیده و مشکل‌تر باشند (نیک‌نفس، علی‌آبادی، ۱۳۹۲، به نقل از کوندراکی، ویلمن و آمندسون، ۲۰۰۲).

روش تحلیل محتوا که در مطالعه و ارزیابی محتوای کتابهای درسی به کار می‌رود، در پژوهش‌های متعدد استفاده شده است. ریشه‌ی تاریخی تحلیل محتوا به آغاز کاربرد آگاهانه‌ی انسان از نمادها و زبان بر می‌گردد. تحلیل محتوا یکی از مهم‌ترین روش‌های پژوهش در علوم اجتماعی و به ویژه در ارتباطات است. اما در سایر رشته‌های علوم انسانی از جمله علوم تربیتی نیز به کار می‌رود. (نیک‌نفس، علی‌آبادی، ۱۳۹۲، به نقل از کریپندروف، ۱۳۹۰). برلسون، تحلیل محتوا را یک فن پژوهشی برای توصیف عینی، نظام‌دار و کمی ظاهر محتوای رسانه‌ی ارتباطی تعریف می‌کند (کریپندروف، ۱۳۹۰، به نقل از برلسون، ۱۹۵۹). «رومی» در تحلیل محتوای یک کتاب درسی میزان درگیر کردن فراگیر با موضوع و متن (محتوای فعال در مقابل غیر فعال) را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. وی در این شیوه بر جمله‌های متن و پرسش‌های کتاب و تصویر تأکید دارد و آنها را به دو نوع «لفظی» و «درکی» تفکیک می‌نماید. مقصود از جمله‌های لفظی آن دسته از دانش و اطلاعاتی است که به صورت مستقیم و بی واسطه، معلوماتی را در اختیار فراگیر قرار می‌دهد. بدون آنکه فراگیر در آن دخل و تصرفی نماید. در مقابل،

جمله‌های درکی، به آن دسته از جمله‌های گفته می‌شود که با درگیر و فعال کردن ذهن، فراگیر به یافته‌ها و دانسته‌های تازه دست پیدا می‌کند که خود در آن نقش پویایی داشته و مطالب را صرف یادگیری و به یادآوری نیاموخته است. در این گونه جمله‌ها فراگیر به اهمیت و کاربرد دانسته‌های خود واقف است و دانسته‌ها تازه‌اش را با مجموعه دانسته‌ها و تجارب قبلی در هم می‌آمیزد تا مجموعه‌ای یکپارچه ( طرح مفهومی) برای او ایجاد شود. چنین شیوه‌ای موجب یادگیری با ثبات خواهد شد. (قربانی و همکاران، ۱۳۹۶، به نقل از جعفری هرندی و همکاران، ۱۳۸۷).

پژوهش پیرامون تحلیل کتاب‌های درسی نیز تلاش ارزنده‌ای است، زیرا معلمان و دانش‌آموزان زیادی از آن بهره می‌برند و این مطالعات در طراحی فرصت‌های مناسب برای یادگیری دانش‌آموزان تأثیرگذار است، همچنین مطالعه و بررسی کتاب‌های درسی می‌تواند ارتباط بین برخی از مشکلات یادگیری دانش‌آموزان با برنامه درسی را آشکار نماید و کمک کند که مفاهیم برنامه درسی به شکل مناسبی در کتاب‌های درسی گنجانده شود. (قربانی و همکاران، ۱۳۹۶، به نقل از کرمی و همکاران، ۱۳۹۲).

## ۲. روشی شناسی پژوهشی

این پژوهش از نوع تحلیل محتوای کمی است که با روش توصیفی انجام شده است زیرا آنچه به دست آمده بدون دست‌کاری و کم و کاست مورد بررسی قرار گرفته است. در روش کمی، معمولاً مقدار زیادی داده به گونه مختصر تحلیل می‌شوند. در این روش می‌توان مجموعه‌ای از اسناد و یا متون را استخراج، شمارش و طبقه بندی کرد. (قائدی و گلشنی، ۱۳۹۵ به نقل از فضلی، ۱۳۷۶). در تحلیل توصیفی بر اساس موضوع واحد تحلیل باید فراوانی موضوع مورد بررسی در مقوله بندی‌ها تعیین و شمارش شود و بر اساس آن نتیجه گیری انجام شود. (قائدی و گلشنی، ۱۳۹۵ به نقل از نوشادی، ۱۳۸۶). جامعه آماری این پژوهش شامل کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی است که کتب اجتماعی پایه‌های چهارم و ششم به عنوان نمونه مورد بررسی انتخاب شده اند. با توجه به روش ویلیام رومی از هر کتاب ۷۵ جمله، ۳۰ تصویر و ۳۰ پرسش به عنوان نمونه پژوهشی انتخاب و بر اساس تکنیک ویلیام رومی تحلیل شده اند. هدف مورد نظر در این پژوهش به دست آوردن ضریب درگیری کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی است.

سوالات پژوهش:

۱. ضریب درگیری ذهنی متن در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی به چه میزان است ؟
۲. تصاویر کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی براساس تکنیک ویلیام رومی به چه میزان توانایی درگیر کردن و فعال سازی ذهنی دانش‌آموزان را دارد ؟
۳. پرسش‌ها و فعالیت‌های کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی تا چه اندازه توانایی درگیر کردن ذهن دانش‌آموزان را دارند ؟

همان‌طور که گفته شد روش این پژوهش بر اساس تکنیک ویلیام رومی است؛ در این تکنیک باید کتاب مورد نظر را از سه نظر متن، تصاویر و پرسش یا فعالیت‌های کتاب مورد بررسی قرار داد. ابتدا کتاب مورد بررسی به سه قسمت مساوی تقسیم می‌شود، سپس از هر قسمت به شیوه تصادفی ۲۵ جمله متوالی، ۱۰ تصویر و ۱۰ پرسش انتخاب می‌شود و با توجه به مقوله‌های که در این تکنیک معرفی شده اند، مقوله بندی می‌شوند.

مقوله بندی متن:

- A: جملاتی که حقیقتی را به طور روشن بیان می‌کنند و نیاز به تلاش ندارد.
- B: جملاتی که یک نتیجه را بیان می‌کنند.
- C: مربوط به تعاریفی است که در کتاب آورده شده.
- D: سوال‌های داخل متن که جوابش در همان درس وجود دارد و درگیری ذهنی چندانی نمی‌خواهد.
- E: سوالاتی که نیاز به تحلیل دانش‌آموزان دارد و دانش‌آموز در نتیجه تحلیل و درک آن می‌تواند به سوال پاسخ دهد.
- F: مربوط به بحث‌های است که مستلزم نتیجه‌گیری و استنباط شخصی یادگیرنده از مطالب می‌باشد.
- G: جمله‌های که به صورت مسئله طراحی می‌شوند و باید یادگیرنده آن را حل کند.
- H: برای سوالات اکتشافی و پروژه‌ای که بیشتر خلاقیتی هستند و جواب مشخصی ندارند استفاده می‌شود.
- فرمول ضریب درگیر متن:  $\frac{e+f+j+h}{a+b+c+d}$

مقوله بندی تصاویر:

- A: شکل و نمودارهای که واضح‌اند و نیاز به درگیری ذهنی ندارد در مقوله جای گذاری می‌شوند.
- B: شکل‌ها و نمودارهای که دانش‌آموزان برای درک آنها به فعالیت ذهنی و اندیشیدن وادار می‌شوند
- C: مربوط به تصاویری است که سیر مراحل یک کار را نشان می‌دهد.
- D: مربوط به تصاویری است که در هیچ کدام از مقوله‌های A B C قرار نگیرد.
- فرمول ضریب درگیری تصاویر:  $\frac{b}{a}$

مقوله بندی فعالیت و پرسش‌ها:

- A: سوالاتی که به آسانی پاسخ آنها در متن پیدا می‌شود اختصاص دارد.
- B: مربوط به سوالاتی است که از فراگیر درک معنا و مفهوم سوال را می‌خواهد.
- C: سوالاتی که فراگیر باید برای جواب دادن آنها به موقعیت جدید بپردازد.
- D: سوالاتی که از فراگیر می‌خواهد مسئله را حل کند.
- فرمول ضریب درگیری فعالیت و پرسش‌ها:  $\frac{c+d}{a+b}$

با توجه به جوابی که از هر کدام از فرمول‌ها به دست می‌آید، می‌توان به نتیجه‌های زیر رسید:

- اگر عدد به دست‌آمده صفر باشد، یعنی اصلاً کتاب درگیری ذهنی ندارد.
- اگر بیشتر از صفر تا ۰/۴ باشد، یعنی کتاب حفظی است و درگیر ذهنی چندانی ندارد.
- اگر از ۰/۴ تا ۱/۵ باشد، یعنی ضریب درگیری خوبی دارد ولی خیلی بالا نیست.
- اگر بیشتر از ۱/۵ باشد، یعنی کتاب خیلی اکتشافی و فعال است.

# ششمین همایش بین المللی مطالعات اجتماعی و تربیتی در جهان اسلام

The 6th international conference on social studies and education in the Islamic world

جدول ۱: متن مطالعات اجتماعی پایه‌ی چهارم

| ردیف | متن اول | متن دوم | متن سوم | جمع |
|------|---------|---------|---------|-----|
| a    | ۲۰      | ۲۴      | ۲۴      | ۶۸  |
| b    | -       | -       | -       | -   |
| c    | ۲       | -       | -       | ۲   |
| d    | ۲       | ۱       | -       | ۳   |
| e    | ۱       | -       | ۱       | ۲   |
| f    | -       | -       | -       | -   |
| j    | -       | -       | -       | -   |
| h    | -       | -       | -       | -   |

فرمول ضریب درگیر متن:  $\frac{e+f+j+h}{a+b+c+d}$

$$\frac{2+0+0+0}{68+0+2+3} = 0/027$$

جدول ۲: تصاویر مطالعات اجتماعی پایه‌ی چهارم

| ردیف | تصاویر اول | تصاویر دوم | تصاویر سوم | جمع |
|------|------------|------------|------------|-----|
| a    | ۴          | ۱۰         | ۸          | ۲۲  |
| b    | ۶          | -          | ۲          | ۸   |
| c    | -          | -          | -          | -   |
| d    | -          | -          | -          | -   |

فرمول ضریب درگیری تصاویر:  $\frac{b}{a}$

$$\frac{8}{22} = 0/363$$

جدول ۳: فعالیت‌های مطالعات اجتماعی پایه‌ی چهارم

# ششمین همایش بین المللی مطالعات اجتماعی و تربیتی در جهان اسلام

The 6th international conference on social studies and education in the Islamic world

| ردیف | فعالیت اول | فعالیت دوم | فعالیت سوم | جمع |
|------|------------|------------|------------|-----|
| a    | ۱          | ۴          | ۴          | ۹   |
| b    | ۵          | ۲          | ۳          | ۱۰  |
| c    | ۳          | ۴          | ۳          | ۱۰  |
| d    | ۱          | -          | -          | ۱   |

فرمول ضریب درگیری فعالیت و پرسش ها:  $\frac{c+d}{a+b}$

$$\frac{10+1}{9+10} = 0.578$$

جدول ۴: متن مطالعات اجتماعی پایه ی ششم

| ردیف | متن اول | متن دوم | متن سوم | جمع |
|------|---------|---------|---------|-----|
| a    | ۲۳      | ۲۴      | ۲۳      | ۷۰  |
| b    | -       | -       | ۱       | ۱   |
| c    | -       | -       | ۱       | ۱   |
| d    | -       | ۱       | -       | ۱   |
| e    | ۱       | -       | -       | ۱   |
| f    | -       | -       | -       | -   |
| j    | -       | -       | -       | -   |
| h    | ۱       | -       | -       | ۱   |

فرمول ضریب درگیر متن:  $\frac{e+f+j+h}{a+b+c+d}$

$$\frac{2+0+0+0}{68+0+2+3} = 0.027$$

جدول ۵: تصاویر مطالعات اجتماعی پایه ی ششم

| ردیف | تصاویر اول | تصاویر دوم | تصاویر سوم | جمع |
|------|------------|------------|------------|-----|
| a    | ۹          | ۸          | ۹          | ۲۶  |
| b    | ۱          | ۲          | ۱          | ۴   |
| c    | -          | -          | -          | -   |
| d    | -          | -          | -          | -   |

فرمول ضریب درگیری تصاویر:  $\frac{b}{a}$

$$\frac{4}{26} = 0.153$$

# ششمین همایش بین‌المللی مطالعات اجتماعی و تربیت در جهان اسلام

The 6th international conference on social studies and education in the Islamic world

جدول ۶: فعالیت مطالعات اجتماعی پایه‌ی ششم

| ردیف | فعالیت اول | فعالیت دوم | فعالیت سوم | جمع |
|------|------------|------------|------------|-----|
| a    | ۵          | ۴          | ۷          | ۱۶  |
| b    | ۱          | ۴          | ۱          | ۶   |
| c    | ۳          | ۲          | ۲          | ۷   |
| d    | ۱          | -          | -          | ۱   |

فرمول ضریب درگیری فعالیت و پرسش‌ها:  $\frac{c+d}{a+b}$

$$\frac{7+1}{16+6}=0.578$$

جدول ۷: ضریب درگیری متن، تصاویر و پرسش‌های کتب مورد بررسی

| ماده درسی                    | ضریب درگیری متن | ضریب درگیری تصاویر | ضریب درگیری پرسش‌ها | میانگین ضریب درگیری |
|------------------------------|-----------------|--------------------|---------------------|---------------------|
| مطالعات اجتماعی پایه‌ی چهارم | ۰/۰۲۷           | ۰/۳۶۳              | ۰/۵۷۸               | ۰/۳۲۲               |
| مطالعات اجتماعی پایه‌ی ششم   | ۰/۰۲۷           | ۰/۱۵۳              | ۰/۳۶۳               | ۰/۱۸۱               |
| میانگین درسی علوم اجتماعی    | ۰/۰۲۷           | ۰/۲۵۸              | ۰/۴۷                | ۰/۲۵۱               |

## ۳. نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های پژوهش در جواب سوال اول که ضریب درگیری متن در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی به چه میزان است؟ می‌توان گفت با توجه به میانگین به دست‌آمده از متن مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم و ششم یعنی ۰/۰۲۷ ضریب درگیری متن غیر فعال است و دانش‌آموز به تلاش چندانی نیاز ندارد تا متن درس را بفهمد؛ یعنی در واقع متن کتب مورد بررسی توانایی درگیر ساختن ذهن فراگیرندگان و وداشتهن آنان به اندیشیدن و تلاش ذهنی را ندارد و در نتیجه اگر یادگیرندگان در حین یادگیری منفعل، بی‌علاقه و کم‌توجه هستند متأثر از این نقیصه عمده محتوا گذاری ( تدوین محتوا ) است که ضرورت دارد برنامه ریزان درسی و مولفان کتب درسی به موقع در راستای حل این مشکل، اصلاحات و تغییرات لازم را در متون کتب درسی به عمل آورند .

در پاسخ سوال دوم که تصاویر کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی براساس تکنیک ویلیام رومی به چه میزان توانایی درگیر کردن و فعال سازی ذهنی دانش‌آموزان را دارد؟ می‌توان اشاره کرد که با توجه به میانگین به دست آمده از تصاویر مطالعات پایه‌های چهارم و ششم که ۰/۲۵۸ است، میزان فعال سازی ذهنی دانش‌آموزان بسیار کم است و توانایی درگیر کردن دانش‌آموزان را ندارد. با توجه به اهمیت تصاویر در جلب توجه دانش‌آموزان دوره ابتدایی برای یادگیری بهتر و درک عمیق تر مطالب و مفاهیم، ضرورت دارد تصاویر به گونه ای طراحی شوند که یادگیرندگان را به اندیشیدن فرا خواند، توجه آنها را متمرکز سازد و ذهن آنها را برای فهم مفاهیم و توسعه‌ی یادگیری درگیر سازد که با توجه به نتایج پژوهش ضرورت دارد که برنامه ریزان درسی کتب علوم اجتماعی دوره ابتدایی در طراحی و تنظیم تصاویر تجدید نظر مقتضی را به عمل آورند.

در پاسخ سوال سوم پژوهش که پرسش‌ها و فعالیت‌های کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی تا چه اندازه توانایی درگیر کردن ذهن دانش‌آموزان را دارند؟ با توجه به محاسباتی که از فعالیت کتاب‌های مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم و ششم با عدد ۰/۴۷ به دست آمد می‌توان گفت از توانایی درگیری ذهنی قابل قبولی برخوردار است. براساس نتایج پژوهش، اگر چه ضریب درگیری ذهنی پرسش‌ها و فعالیت‌های کتب علوم اجتماعی دوره ابتدایی از پتانسیل لازم برای فعال کردن و درگیر ساختن ذهنی یادگیرندگان برخوردار است اما با توجه به ویژگی خاص پرسش‌ها و فعالیت‌ها که غالباً با هدف؛ به تامل و تفکر واداشتن یادگیرندگان و فعال نمودن آنان برای توسعه‌ی یادگیری، در کتب درسی ارائه می‌شوند. لذا، انتظار و پیشنهاد آن است که برنامه ریزان درسی در راستای افزایش ضریب درگیری و مسئله محور کردن و پروژه مدار نمودن آنها اقدام به موقع را به عمل آورند.

## ۴. مراجع

۱. افضل‌خانی، مریم، (۱۳۹۶). تحلیل محتوایی کتب مطالعات اجتماعی جدید التالیف دوره ابتدایی، فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، سال یازدهم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۶، صص: ۲۴-۹.
۲. حسن مرادی، نرگس، (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی
۳. خادمی، محسن؛ محمدی، مهدی؛ رضا، ناصری جهرمی، رضا؛ منصوری، سیروس؛ (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی برحسب مولفه‌های مهارت‌های اجتماعی، فصلنامه تعلیم و تربیت شماره ۱۲۶، صص: ۱۳۰-۱۱۳.
۴. دهقانی، مرضیه، (۱۳۸۸). تحلیل محتوای کتاب‌های تعلیمات دوره ابتدایی بر اساس مهارت‌های اجتماعی با توجه به دیدگاه آموزگاران. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۸ (۳۱)، ۱۴۸-۱۲۱.

۵. دهقانی، مرضیه؛ امین خندقی، مقصود، (۱۳۹۰). تحلیلی بر وضعیت موجود طراحی برنامه درسی تربیت اجتماعی دوره راهنمایی بر مبنای تحلیل محتوای کتاب‌های درسی و اسناد مرتبط برنامه درسی. پژوهش‌های برنامه درسی، ۱(۲)، ۱۷۶-۱۳۱.

۶. شعبانی، حسن، (۱۳۹۲). مهارت‌های آموزشی و پرورشی (روشها و فنون تدریس)، تهران: سمت.

۷. فاضلی، ن.ا. (۱۳۷۶). آموزش، تحقیق و ترویج (تحلیل محتوای نامه علوم اجتماعی) نمایه پژوهش، سال اول، تابستان.

۸. قربانی، محمد رضا؛ غلامی، اعظم؛ داداشی زاده، امین، (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتاب زیست شناسی پایه دهم بر اساس روش ویلیام رومی، مجله آموزش پژوهی، شماره ۱۱، صص: ۸۳-۱۰۰.

۹. قائدی، محمد رضا؛ گلشنی، علیرضا؛ (۱۳۹۵). روش تحلیل محتوا، از کمی گرایی تا کیفی گرایی، روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، سال هفتم، شماره بیست و سه، صص: ۵۷-۸۲.

۱۰. کارتلج، جی؛ میلبرن، جی. اف، (۱۹۸۵). آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان، (ترجمه محمد حسین نظری نژاد)، (۱۳۸۶). چاپ پنجم، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

۱۱. کرپیندروف، ک. (۱۳۹۰). تحلیل محتوا (مبانی روش شناسی). (ه. نایب، مترجم). تهران: نی

۱۲. نوریان، محمد، (۱۳۹۴). تحلیل برنامه‌های درسی دوره ابتدایی ایران، انتشارات گویش نو.

۱۳. نوشادی، م.ر. (۱۳۸۶). چگونگی طرح هویت ملی در کتاب تعلیمات اجتماعی پنجم دبستان و سوم راهنمای، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، زمستان.

۱۴. نیک نفس، سعید؛ علی آبادی، خدیجه؛ (۱۳۹۲). نقش تحلیل محتوا در فرایند آموزش و طراحی کتاب‌های درسی، مجله جهانی رسانه - نسخه فارسی، دوره ۸، شماره ۲، شماره پیاپی ۱۶، صص: ۱۵۰-۱۲۴.

۱۵. Gresham, F. M., Van, M. B., & Cook, C. R. (2006). Social skills training for teaching replacement behaviors: Remediating acquisition deficits in at-risk students. *Behavioral Disorders*, 31, 363-377.

۱۶. Kondracki, N. Wellman, L. Nancy, S. Amundson, D. R. (2002). Content analysis: review of methods and their applications in nutrition education. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, Volume 34 Number 4, 224-230

۱۷. Rao, P. A., Beidel, D. C., & Murray, M. J. (2008). Social skills interventions for children with Asperger's Syndrome or high-functioning autism: A review and recommendations. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38, 353-361.